

Hans Helmut Christmann:

"Strukturelle Sprachwissenschaft".^x

ROMANISCHES JAHRBUCH, IX, 1958.

(Prikaz: Stjepan Babić)

x
Strukturalistička lingvistika

Preglede pišemo uglavnom zbog dva razloga. Prvi: da se poslije određenoga razdoblja osvrnemo na urađeno, da ga razmotrimo i da utvrdimo što još treba učiniti i kako treba nastaviti; drugi: da koju pojavu prikažemo sredini koja je još ne poznaje ili je ne poznaje dovoljno. Ovaj je referat napisan s toga drugoga razloga. Izrađen je po članku Hansa Helmuta Christmanna "Strukturelle Sprachwissenschaft" ¹, objavljen u časopisu Romanisches Jahrbuch, sv. IX, 1958, str. 17-40.

U 19. je stoljeću u lingvistici bila prva Njemačka. Među vodećim lingvistima toga razdoblja: F. SCHLEGEL, R. RASK, F. BOPP, J. GRIMM, W. HUMBOLDT, F. MIKLOŠIČ, A. SCHLEICHER, F. DIEZ, J. SCHMIDT, K. BRUGMANN, B. DELBRÜCK, H. OSTHOFF, A. LESKIEN, A. FIECK, W. D. WHITNEY, M. MÜLLER, H. PAUL, W. WUNDT, vidimo najviše Nijemaca, da i ne uzmemo u obzir lingviste drugih narodnosti koji su svoje radove pisali i objavljivali na njemačkom jeziku. I najjača tadašnja škola, mladogramatičarska, nastala je na njemačkom tlu. Kad su se na prijelomu stoljeća, i poslije, između dva rata, počeli javljati novi smjerovi, nisu u Njemačkoj mogli naći većega odjeka. Tradicija je bila tako snažna da je utrputim putovima išla nesmetano sve do naših dana. Istina, Nijemci su de Saussureovu knjigu Cours de Linguistique générale ², Lausanne et Paris, 1916, preveli 1931 (a čitali su je u originalu vjerojatno i prije), knjiga N. S. Trubetzkoya, Grundzüge der Phonologie ³, Prag, 1939, napisana je njemačkim jezikom, ali je sve to ostalo bez znatnijeg utjecaja na njemačku lingvistiku. Karakteristično je u tom pogledu najpoznatije i najproširenije njemačko djelo iz opće lingvistike, Porzigova knjiga "Das Wunder der Sprache" ⁴. U prvom izdanju, Bern, 1950, javljaju se samo tragovi strukturalizma, ali o njemu spomena još nema. U drugom je izdanju, 1957, prikazan na nekoliko strana. Nije onda čudo što je zbog spomenutoga drugoga razloga nastao i Christmannov članak. On to izričito ne kaže, ali je spomenuo da se u Njemačkoj primjenjuju samo neke strukturalističke metode i da ih u prvom redu primjenjuju romanisti.

Članak je pisan na temelju vrlo bogate literature, s vrlo mnogo bilježaka (zauzimaju trećinu članka), ali je inače vrlo sažet tako da se može malo što izostaviti. ⁵

U samim uvodnim recima kaže da je u suvremenoj lingvistici najkarakterističniji i najrašireniji smjer - strukturalizam. "Time dakako nije rečeno da većina suvremenih lingvista ide među njegove sljedbenike. Ali među zastupnicima drugih metoda nema ni jedne škole koja bi se po opsegu mogla usporediti sa strukturalizmom. Već je više puta utvrđeno da se lingvisti, sljedbenici tradicionalnih smjerova, sve više približuju u načinu promatranja, tako da su nekoć oštre granice često izbrisane i da postoji još samo nekoliko izrazitih škola. Od strukturalizma, naprotiv, dijeli ih dubok jaz - samo katkada slučajno premošćen - i često dobivamo dojam da postoje dvije lingvistike potpuno različita stava i različitih rezultata. Strukturalizmu se prigovora da je previše apstraktan da bi o živom jeziku mogao pravilno suditi, previše drži do teorije i postaje sve nerazumljiviji. Nasuprot tome, strukturalisti se javljaju s pretenzijom da su samo njihove metode znanstvene, a to im se, naravno, uzima za zlo. Položaj pogoršava još i to što se oba neprijateljska tabora međusobno vrlo slabo poznaju. Tako je strukturalizam dosad u Njemačkoj i u

velikom dijelu Evrope malo poznat, dok su, obratno, u Americi, gdje ima veliku ulogu, evropska istraživanja često zanemarena".

Pisac upozorava da to što je o strukturalizmu govorio kao o jednom smjeru istraživanja treba razumjeti samo u smislu da se svi njegovi zastupnici razlikuju od tradicionalne lingvistike po karakterističnom načinu. Ali strukturalizam nipošto nije jedinstven, nego je sastavljen od više škola koje se u mnogim pitanjima spore i djelomično polaze od sasvim različitih izvorišta. Značajnija su strukturalistička udruženja i časopisi: Cercle linguistique de Prague⁶, časopis Travaux du Cercle linguistique de Prague (fonološki smjer); Linguistic Circle of New York⁷, u većini se sastoji od evropskih emigranata i nastupa kao nasljednik praških fonologa, časopis Word⁸; američki strukturalizam zastupa časopis Language⁹; kopenhaski strukturalizam: Cercle linguistique de Copenhague¹⁰, časopisi Travaux du Cercle linguistique de Copenhague, Acta linguistica. Nema jedno-dušnosti u tome treba li ih sve smatrati strukturalističkima. Kako se to ipak često čini i kako među njima postoji očita veza, nema razloga pojam ograničiti samo na jedan dio njih, npr. samo na kopenhaski krug.

1. O nestrukturalističkoj lingvistici

Prvo poglavlje daje ukratko karakteristiku nestrukturalističke lingvistike. Ona je u početku bila usmjerena uglavnom prema povijesti jezika (po Hermanu Paulu: "Lingvistika je povijest jezika").

"Isticanje je povijesnog razvoja uzrokovalo da se istraživačeva pažnja usmjeravala pretežno na pojedinačne pojave koje je slijedio od stoljeća do stoljeća. Čovjek bi se zanimao poviješću jednoga glasa, jednoga oblika ili jedne sintaktičke konstrukcije i promatrao ih od početka predaje do suvremenoga doba. Istaknutu je ulogu imala fonetika te je pitanje glasovnih zakona bilo dugo vremena središnji problem lingvistike uopće. Tako su mladogramatičari - škola koja je vladala oko 1900 - vidjeli u bezizuzetnosti glasovnih zakona svoj osnovni princip".

Nejedinственost uobičajene gramatike bila je uzrokom različitih pokušaja reforme. U djelu *La pensée et la langue*¹¹ (Paris, 1922, 1936) F. BRUNOT polazi dosljedno od sadržaja, misli, i istražuje kakva za to francuski jezik ima izrazna sredstva, dok J. DAMOURETTE i E. PICHON u djelu *Des mots à la pensée*¹² (Paris, 1927-1956) čine obratno, polaze od izraznih sredstava francuskog jezika i nastoje utvrditi kojim misaonim sadržajima odgovaraju. Psihomenika (psychomécanique) G. GUILLAUMESA usmjerava pažnju više na misaoni proces nego na sam jezik. E. KOSCHMIEDER nastoji, djelomično matematskim metodama, odrediti funkciju gramatičkih kategorija, a zatim ih uspoređuje s logičkima.

2. Funkcionalizam. F. de Saussure. Strukturalizam

S pojmom smo funkcije došli već vrlo blizu strukturalizmu. Tzv. funkcionalizam¹³ promatra jezična izrazna sredstva s gledišta njihove funkcije, svrhe kojoj treba da služe. Dok H. FREI smatra da funkcija može biti izvanjezična, jer on jezik smatra oruđem ("un instrument agencé en vue de fins données"¹⁴, E. BUYSENS ostaje strogo na jezičnom području i razumijeva pod funkcijom jednoga jezičnog elementa njegov odnos prema drugim elementima. Tako npr. subjekat definira njegovim odnosom prema predikatu.

Takvo ograničenje lingvistike na jezik kao jezik, tj. ostavljanje

po strani svega što je s jezikom samo u posrednoj vezi, npr. etnološke činjenice, politička i kulturna povijest, ima u strukturalizmu vrlo važnu ulogu. Taj tzv. unutrašnji (imanentni) princip potječe od FERDINANDA de SAUSSUREA, čiji se Cours de Linguistique générale svršuje riječima: "jezik, promatran sam u sebi i sam po sebi, jedino je pravi objekat lingvistike". Dakako ne smije se zaboraviti da je de Saussure taj način promatranja postavio na istaknuto mjesto, ali je ujedno priznao i vanjsku lingvistiku ("linguistique externe").

Funkcionalizam je, i Freiev i Buyssensov, imao i druge dvije teze koje isto tako potječu od de Saussurea. De Saussure je naučavao da treba strogo razlikovati jezični razvoj (dijakroniju) od jezičnoga stanja (sinkronije). Postoji dakle dijakronijska lingvistika koja istražuje povijesni razvoj pojedinih jezičnih oblika, i potpuno nezavisna od nje - sinkronijska lingvistika koja istražuje cjelokupno jezično stanje u određenom vremenskom prijesjeku. Time je preboljeno izjednačenje lingvistike s poviješću jezika i opis je jezičnoga stanja podignut na stupanj znanosti. Mogućnost opisne lingvistike, jednako vrijedne kao i povijesna lingvistika, postaje poslije jedno od temeljnih načela strukturalizma; mnogi strukturalisti idu čak tako daleko da znanstvenom smatraju samo opisnu lingvistiku.

Druga de Saussureova teza, koja je za strukturalizam još važnija od prve, kaže da je jezik forma, a nije supstancija. Iz toga proizlazi da je jezik u jednom određenom vremenskom prijesjeku sustav fôrmi i da je glavni zadatak lingvistike otkriti ga i opisati. Ustrojstvo (zgrada) toga sustava nazvana je poslije jezična struktura. Time smo došli do središnjega strukturalističkog pojma. Strukturalist ne ide za tim da jezične elemente istražuje pojedinačno, nego, polazeći od forme, da promatra mjesto svakog elementa u cjelini ostalih. Cilj je potpun prikaz jezične strukture.

Christmann se sada opet vraća k funkcionalizmu i traži razliku između njega i strukturalizma. Ona je po njegovu mišljenju neznatna:

"Buyssensov postupak, jedan elemenat definirati u njegovu odnosu prema drugom ili više njih, u potpunosti se slaže sa zahtjevima strukturalizma, a sustavnom primjenom funkcionalizma na sve elemente utvrđujemo strukturu. Zaista, termini se 'funkcionalan' i 'strukturalan' često isto značno primjenjuju. Želi li tko utvrditi razliku, može se reći da funkcionalizam više nastoji opisati pojedine elemente, a strukturalizam više spoznati cjelokupnu strukturu".

3. Fonologija

Pisac kaže da je misao o jezičnoj strukturi prvi puta primijenila praška škola, na čelu sa dva danas dobro poznata imena: ROMANOM JAKOBSONOM i NIKOLAJEM SERGEJEVIČEM TRUBECKIM¹⁵, i to naročito na području nauke o glasovima. Ovaj je smjer, za razliku od fonetike, nazvan fonologija. Uz de Saussurea se ona temelji i na JANU BAUDOUINU de COURTENAYU i ide dalje od obojice. Dok fonetika glas određuje fizikalno-fiziološki, pri čemu su mu sve komponente jednake važne, fonologija ga određuje prema njegovoj funkciji, tj. s obzirom na značenje, i zanima se stoga samo za one njegove komponente koje ga razlikuju od drugih glasova. Kao drugi glas vrijedi pri tome takav koji, uvršten u govoru na mjesto koji ispitujemo, daje drugo značenje. Na taj način definiran glas zove se "fonem".

Fonem ne može biti karakteriziran sam po sebi, nego po svojoj opoziciji prema drugim fonemima, tj. po svojem mjestu u fonološkom sustavu. Dakle fonologija manje promatra okolinu jednoga fonema u govoru - kao što čini fonetika - više njegovu okolinu u sustavu. Važno je ovdje načelo parnih opozicija. Većina zastupnika praške škole ide tako daleko da postojanje opozicijskih parova smatra osnovom cijele jezične strukture.

Fonološke su metode potom prenesene na druga područja gramatike. Ovdje treba u prvom redu spomenuti G. GOUGENHEIMA koji je na temelju trovrstnih opozicija nastojao izgraditi sustav francuskoga jezika.

U de Saussureovu bi smislu istraživanja fonološkoga sustava bila zadatak samo sinkronijske lingvistike. Samo bi ona proučavala jezik kao sustav, dok bi dijakronijska lingvistika morala ograničiti na istraživanja pojedinačnih činjenica. Zaista, mnogi su fonolozi proučavali samo sinkroniju. Ali već je Trubecki naglasio da je ta de Saussureova teza neodrživa i djelomično daje za pravo mladogramatičarima. Za Trubeckoga i fonologija treba da bude povijesna, da proučava fonološki sustav kao organsko biće na putu njegova razvoja. U prihvaćanju unutrašnje logike, koju su pronašli fonolozi, vidi on glavno odstupanje od de Saussureova nauka.

Christmann opravdava de Saussurea time što je njegov nauk bio reakcija na mladogramatičarski nauk (i de Saussure je prošao njihovu školu!) u kojem su glasovni zakoni bili samo slijep odraz izvanjezičnih prirodnih zakona.

Dijakronijsku fonologiju, kojoj je začetnik Trubecki, prihvatili su poznati fonetičari kao H. SWEET, O. JESPERSEN i H. PASSY, a velik je uspon doživjela poslije drugoga svjetskog rata u Njujorškom lingvističkom krugu. Najpoznatiji joj je zastupnik ANDRÉ MARTINET, koji je predavao na Kolumbijskom sveučilištu (sada je u Parizu), a glavno mu je djelo *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*¹⁶, Bern, 1955.

Kao što je već bilo spomenuto, dijakronijska fonologija promatra povijest glasova kao svrhovit razvoj koji je određen težnjom da sustav zadrži razlikovnost. Uzroci se glasovnim promjenama traže prije svega u samom jeziku, a unutarjezičnim odnosima, tj. u biti ili povezanosti glasovnoga sustava. Knjiga A.G. Haudricourt-A.G. Juilland: *Essai pour une histoire structurale du phonétisme français*¹⁷, Paris, 1949, prva je dosljedna primjena strukturalističkih nazora na povijest francuskih glasova, u kojoj je od tri različite vrste glasovnih promjena najvažnija treća: "...ona obuhvaća promjene koje idu za tim da uspostave ravnotežu fonološkoga sustava, narušenu bilo gdje. Jedna se takva smetnja javlja onda kad postoji opasnost da se fonemi izjednače, a to treba spriječiti - osobito ako bi posljedica toga procesa bila velik broj homonimijskih parova. Di-jakronijska fonologija dakle istražuje na koji će način sustav biti sačuvan".

Pisac posebno naglašuje da uza svu važnost koju dijakronijska fonologija daje unutrašnjim razlozima glasovnih promjena, ona ne poriče ni postojanje izvanjskih, tj. uzroka izvan samoga sustava. Često se spominje težnja za udobnošću, političke, socijalne prilike, uzima se u obzir teorija o supstratu, a što je najvažnije, poticaj za promjenu nekoga fonološkoga sustava mora doći izvana, jer bi sustav bez izvanjezičnih faktora ostao uvijek isti.

4. Američki strukturalizam

Američki strukturalizam nastaje dvadesetih godina ovoga stoljeća. Mnoge su mu osnovne misli zajedničke s de Saussureom i s fonolozima, osobito s fonolozima iz Njujorškoga lingvističkog kruga, jer ga s njima vežu mnoge uzajamne veze, ali se ipak može govoriti o dvije različite škole, potekle iz dva različita izvorišta.

Na početku američkoga strukturalizma stoji EDVARD SAPIR. On je svoju teoriju o jezičnoj strukturi razvio nezavisno od de Saussurea. Misao o strukturi vodila ga je u nauci o glasovima do otkrića fonološkoga principa; fonološki je sustav nazvao "kalupi" (patterns). Za razliku od de Saussurea, i Sapir je promatrao jezičnu strukturu povijesno i našao je u povijesti glasova - kao i dijakronijska fonologija - težnju da se sustav sačuva u pojedinostima unatoč fonetskim promjenama.

Najvažnija je pojava američkoga strukturalizma LEONARD BLOOMFIELD. Njegova se knjiga Language (New York, 1933, London, 1935) smatra i danas standardnim djelom američke lingvistike.

Govoreći o fonološkom načelu Bloomfield se poziva na Sapira, Baudouina de Courtenaya i de Saussurea. Kao ni Sapir, ni Bloomfield ne zanemaruje povijesnu lingvistiku. Značajno je da se upoznao s naučavanjem mladogramatičara. Njihov je nauk o postojanju bezizuzetnih glasovnih zakona prilično modificirao. On ga promatra kao hipotezu i glasovne zakone ne izjednačuje s prirodnima. Dakle, zaključuje Christmann, razlog zbog kojega se ne prima mladogramatičarski nauk nije u tome što su oni tražili pravilnost glasovnih zakona, nego što su govorili o prirodnim zakonima i što su ih htjeli obrazložiti samo fiziološki.

"Bloomfield smatra da su uzroci glasovnih promjena nepoznati. Time on nije htio, kao što je A. Martinet sklon da prihvati, odbaciti tražanje za razlozima kao beznadno, nego hoće naglasiti da dosad poduzeti pokušaji u tom pravcu nisu dovoljni da glasovne promjene iscrpno objasne. Dakle, ovdje nije riječ o programatskoj izjavi, nego o kritici učinjenog..."

Iako povijesna lingvistika zauzima u Bloomfieldovoj knjizi dosta prostora, ipak je opisno istraživanje njegov glavni interes. Novo, što je Bloomfield dao, dao je zapravo na tom području. A njegovi su se sljedbenici isključivo bavili opisom jezika i zbog toga zaboravili za povijest jezika. H. Christmann to objašnjava dvama razlozima. Prvo, gotovo su se svi američki lingvisti bavili istraživanjem indijanskih jezika gdje nema temelja za povijesna istraživanja; drugo, školski je sistem u USA takav da sveučilišni profesori često vode jezične tečajeve i više se bave problemima praktičnoga jezičnog poučavanja nego profesori u Evropi.

Ako ne uzmemo u obzir fonologiju, Bloomfield manje otkriva sustav, a više analizira činjenice, i to govornoga jezika, govora. O toj analizi kaže: "To study this co-ordination of certain sounds with certain meanings is to study language"¹⁸. Meaning je značenje, i pisac tumači što Bloomfield pod njim shvaća. Bloomfield smatra da je neznanstveno pod značenjem razumijevati jezični oblik za predodžbu koju govornik ima pri upotrebi toga jezičnoga oblika. On značenje definira "mehanistički", jer piše: "We have defined the meaning of a linguistic form as the situation in which the speakers utters it and the response which it calls forth in

the hearer".¹⁹ To se Bloomfieldovo shvaćanje temelji na behaviorističkoj psihologiji,²⁰ ali je napadnuto i u samoj Americi. S druge strane, upozorava Christmann, Bloomfieldova je jezična teorija u velikoj mjeri nezavisna od psihologije i njegovo se "mehanističko" shvaćanje u praksi sastoji u tome da se treba držati samo opažljivih činjenica, a ne valja lakomisleno operirati faktorima kao što su duh i osjećaj. Na temelju svoje definicije Bloomfield zaključuje da proučavanje značenja obuhvaća proučavanje svih mogućih situacija i slušačevih odgovora-reakcija, a to je pri današnjem stanju znanosti neprovedivo. Zbog toga lingvistika radi dobro ako u jezičnom opisivanju uglavnom ne gleda na značenje i polazi od forme: "...lingvističko proučavanje mora uvijek polaziti od fonetskog oblika, a ne od značenja".

U pitanju do koje granice treba ići u isključivanju značenja pristaje L. Bloomfielda nisu uvijek jednodušni. Što se fonologije tiče (ona se danas u Americi zove "phonemics"), jedinstveni su da tu o značenju ne treba ništa više znati nego što je potrebno da možemo utvrditi jesu li dva jezična oblika jednaka ili različita po značenju.

Na području morfologije i sintakse neki Bloomfieldovci misle da značenje treba uzeti u obzir u većoj mjeri nego u fonologiji. Tima pripadaju L. Bloch i G.L. Trager. Oni doduše priznaju teškoću, na koju je upozorio Bloomfield, da se značenje opiše, ali drže da se može dati definicija značenja koja bi zadovoljila praktičke potrebe. I C.C. Fries je više puta naglasio da se značenje ne smije potpuno ignorirati.

Drugi lingvisti Bloomfieldova smjera isključuju značenje potpuno. Najvažniji im je zastupnik Zellig S. Harris; njegova se knjiga *Methods in Structural Linguistics* smatra vrhuncem američkog strukturalizma. Osnovni je pojam za karakterizaciju kojega jezičnog oblika za njega "distribucija". Nju definira ovako: "The distribution of an element is the total of all environments in which it occurs, i.e. the sum of all the different positions (or occurrences) of an element relative to the occurrence of other elements".²¹ Po Harrisu se lingvistička analiza sastoji od dva elementa: pronalaženje elemenata i utvrđivanje njihove distribucije. Kad su elementi istraženi, tada je određena i njihova distribucija. Harris pri tom polazi od pretpostavke da svakoj razlici u značenju odgovara razlika u distribuciji, tako da značenje može potpuno ostati izvan promatranja. Metoda analize koja se osniva na distribuciji mjesto na značenju opsežnija je, ali je zato egzaktnija, smatra Harris. Uopće, misli on, današnje stanje znanosti ne dopušta da se u lingvistici osvrćemo na značenje, što za nje znači pojedine dijelove jezičnoga izraza uspoređivati s pojedinim dijelovima situacije u kojoj se taj izraz upotrebljava. Ipak i on priznaje da su mogući i drugi putovi jezičnoga istraživanja. Što se tiče kritike Harrisove teorije, Christmann spominje dva imena, E. BENVENISTA i E. HAU-GENA. Prvi smatra da segmentacija govora ne vodi do analize jezika, jer je njegova struktura zavisna od značenja, a drugi upozorava da se dosljedna distribucijska analiza praktički ne može izvršiti i da se zbog toga ne možemo odreći semantičkoga identificiranja.

5. Kopenhaški strukturalizam

U središtu je kopenhaškoga strukturalizma nauk LOUISA HJELMSLEVA, tzv. glosematika. Nastala je nezavisno od iskustva, tj. od proučavanja jednoga jezika ili više njih. Ima dalekosežne ciljeve i prelazi zapravo

gran
Hjel
ling
mani
cjel
jeni
sik
povi
čiti
ba i
prin
stik
Saus

ojel
nje
tika
izm
pri
ti
prv

rom
ju"
i u
"Fi
(ma
spé
l'
exp

Zbc
čit
čar

VIC
ser

zl:
ti
je
đu
u
ji
i

granice lingvistike. To se već vidi u podnaslovu zajedničkoga rada L. Hjelmsleva i H.J. Uldalla: 'Outline os Glossematics (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague, 10) - A Study in the Methodology of the Humanities with Special Reference to Linguistics.'²² Glosematičari odbacuju cjelokupnu dosadašnju humanističku znanost i žele na tom području primijeniti metode egzaktnih prirodnih znanosti. Za lingvistiku to znači: jezik nije konglomerat fizikalnih, fizioloških, psiholoških, socioloških, povijesnih i drugih pojava da ga prema tome treba istraživati najrazličitijim metodama, nego struktura sui generis; za njeno istraživanje treba razviti, u vezi s prirodnim znanostima, vlastitu metodu samo njemu primjerenu. To "unutrašnje" promatranje jezika (jezik je oblik, a lingvistika nezavisna disciplina s tim oblikom kao predmetom) upućuje na de Saussurea. Njega Hjelmslev i priznaje za preteču.

Zadatak je lingvistike da analizira govor kojega jezika (Hjelmslev cjelokupnost govora zove "tekst"). Prvi je korak analize "teksta" odvajanje "sadržaja" od "izraza". Između njih postoji uzajamna veza i glosematika upravo tu vezu smatra glavnim ciljem svojih istraživanja. Razlika je između dva elementa sadržaja važna ako ona odgovara razlici između dva pripadna elementa izraza, i obratno. Zato je isto tako pogrešno promatrati sadržaj bez promatranja njegova odnosa prema izrazu, kao i uzeti u prvom redu u obzir izraz i od njega ići prema sadržaju.

Kad je sadržaj odvojen od izraza, tada treba svaki za se - s obzirom na uzajamni odnos - dalje analizirati. Rezultat će biti u svakom "sloju" ograničen broj jedinica, tzv. "figure". To je moguće zbog toga što se i u sadržaju i u izrazu mogu razlikovati dva sloja: forma i supstancija. "Figure" su jedinice forme; lingvistika se treba samo njima baviti, a ne (materijalnom) supstancijom. Jezik je prema tome za Hjelmsleva "une forme spécifique organisée entre deux substances: celle du contenu et celle de l'expression",²³ jezični znak "the unit consisting of content-form and expression form".²⁴

Pisac upozorava da je glosematička terminologija vrlo samovoljna. Zbog toga ju je W. Haas (Archivum Linguisticum, 8, 1956) pokušao protumačiti terminima koji su bliži običnoj jezičnoj upotrebi. Uopće, glosematičari nastoje više i utvrditi teoriju nego njezinu praktičku primjenu.

Uz Hjelmsleva je najistaknutija ličnost kopenhaškog strukturalizma VIGGO BRØNDAL. Njegov se smjer u mnogome dodiruje s Hjelmslevljevom glosematikom, ali je ipak tako različit da ga treba smatrati posebnim smjerom.

6. Zaključak

U zaključku autor još jedanput ukratko prikazuje sličnosti i različitosti pojedinih smjerova i kaže da razlike ipak ne valja precijeniti. Upozorava da je jedinstvo u praksi veće nego što je u teoriji i da je često posrijedi samo razlika u terminologiji. Posljednjih se godina čuje sve više glasova za približavanje nazora u samom strukturalizmu, i u lingvistici uopće. Na kraju navodi u tom smislu pomirljive riječi trojice istaknutih predstavnika različitih smjerova, A. Martineta, R.A.Halla i K. Togebyja.

B i l j e š k e

- 1 Strukturalistička lingvistika
- 2 Tečaj opće lingvistike
- 3 Osnovi fonologije
- 4 Čudo jezika
- 5 Christmann nastoji da prikaže pojave, a manje pojmove, zato rijetko daje primjera, premda bi katkada dobro došli, npr. kad u fonologiji tumači pojam fonema ili kad spominje težnju da se fonološki sustav sačuva unatoč glasovnih promjena. Ja to nisam činio, jer se nadam da će u drugim člancima biti o tome govora, vjerojatno još i u ovom broju.
- 6 Praški lingvistički krug
- 7 Njujorski lingvistički krug
- 8 Riječ
- 9 Jezik
- 10 Kopenhaški lingvistički krug
- 11 Misao i jezik
- 12 Od riječi k misli
- 13 Autor u bilješci primjećuje da taj funkcionalizam ne treba miješati s pojmom funkcionalne gramatike o kojoj se u posljednjem desetljeću često raspravlja. Zanimljivo je ovdje spomenuti da je prije dvije godine izašla u Sarajevu Funkcionalna gramatika srpskohrvatskog jezika (osnovi), a pisao joj je Igrutin Stevović.
- 14 ...oruđe izrađeno za određene svrhe
- 15 Trubetzkoy samo kad se spominje uz njem. original (usp. original bilješke br.3)
- 16 Ekonomija fonetskih promjena. Rasprava o dijakronijskoj fonologiji.
- 17 Pokušaj strukturalne povijesti francuskoga fonetizma.
- 18 Proučavati tu prisklađenost određenih zvukova k određenim značenjima i znači proučavati jezik.
- 19 Definirali smo značenje lingvističke forme kao situaciju u kojoj je govornik izriče i reakciju koju izaziva u slušaoca.
- 20 Behaviorizam (od behaviour - vladanje, ponašanje), smjer u američkoj psihologiji koji na temelju promatranja ljudi, njihovih pokreta, reagiranja, objašnjava duševne procese.
- 21 Distribucija je kojega elementa cjelokupnost svih njegovih okolina u kojima se javlja, tj. zbroj svih različitih položaja (ili javljanja) jednoga elementa prema javljanju drugih elemenata.
- 22 Načrt glosematike. (Radovi Kopenhaškog lingvističkog kruga, 10)
- Proučavanje metodologije humanističkih nauka s posebnim osvrtom na lingvistiku.

- 23 ...specifičan oblik organiziran među dvjema supstancijama: supstancijom sadržaja i supstancijom izraza.
- 24 ...jedinica koja se sastoji od forme sadržaja i forme izraza.
